

A CANDEA

Edita: Asociación "FONTE do MILAGRO" - OUTONO-INVERNO 2011 - D. Legal: LU-454-00 - ISSN 1888-3915 - Nº 28

Revista do Caurel

SUMARIO

Foto Portada	J. Luis M. Sande
Páx 2	Sumario, Teléfonos de Interese
Páx 3	Reflexión
Páx 4	Historia de una Investigación
Páx 7	A Lenda do Castro de Mogoxe
Páx 8	O Caurel según María das herbas
Páx 10	O Caleiro da Torre
Páx 12	Sen Sorpresa
Páx 14	Galicia máxica trail adventure
Páx 16	Ruta nocturna
Páx 17	A nosa vida é así
Páx 18	Recuperación do vello camiño da feira
Páx 20	Implicadas
Páx 22	A Castra do Mel
Páx 23	Polo camiño de ouro a Rendar
Páx 26	II Xuntanza de artesáns na serra do Caurel
Páx 27	Postal Nadal

TELÉFONOS DE INTERESE

CENTRO MÉDICO (Folgozo)	982 43 30 33
CENTRO MÉDICO (Seoane)	982 43 30 90
HOSPITAL COMARCAL (Monforte)	982 41 79 00
EMERXENCIAS MÉDICAS	061
SOS GALICIA	112
CRUZ VERMELLA (Pedrafita)	982 36 70 06
CRUZ VERMELLA (Quiroga)	982 42 83 55
FARMACIA (Folgozo)	982 43 31 02
CASADO CONCELLO	982 43 30 01
CUARTEL GARDACIVIL (Seoane)	982 43 30 83
AUTOBUSES "Empresa Caurel"	982 42 82 11
ESTACIÓN DE AUTOBUSES (Monforte)	982 40 26 94
ESTACIÓN RENFE (Monforte)	982 40 20 96
INCENDIOS FORESTAIS	085

NEBRAS QUE NOS AFOGAN

Néboas que afogan as verbas
dun corazón de poeta,
cando baixan todas elas
para facer a noite pecha.

Din que si son eles
din que proceden do mar
dicimos que van e veñen
como as augas na beiramar.

Verbas dun corazón dorido,
verbas que nos fan chorar
deixáchelas onte no niño
que apomba ten no pombal

Xesús Galán 1990

NOTA

A normalidade é que a revista se edite en galego, pero en casos excepcionais poden aparecer traballos e colaboracións en castelán, é o caso deste número onde se reproduce o traballo de Win Ettema. O autor nos dicía que podíamos traducilo a lingua galega, pero parece o máis correcto reproducilo tal e como nos chegou. O traballo é: Historia de una investigación.

Pode que ós lectores de A Candea vos chame un pouco a atención o artigo que leva como título "Implicadas", e o pouco que teña que ver co Caurel. Dende a ONG se nos pide si ten cabida na revista unha pequena reseña e entendemos que toda obra de carácter social e solidaria ten espazo nesta publicación.

QUERES SER MEMBRO DE "FONTE DO MILAGRO"?

Si desexas formar parte da Asociación, participar nés actividades que esta organiza e o mesmo tempo traballar na recuperación e desenvolvemento cultural de O Courel informate en: www.fontedomilagro.org ou ben no enderezo electrónico acandea@mundo-r.com. Tamén podes facelo no enderezo postal: Asociación Cultural "FONTE DO MILAGRO"- Froxán, s/n - C.Postal 27325- Folgozo do Courel (Lugo) e nos teléfonos: 982 210 128 - 619 025 252.

AS TRIEGAS · CASA RODRIGO

CASAS DE TURISMO RURAL EN LA SIERRA DEL CAUREL (LUGO)

Ó PÉ DA FERMOSA DEVESA DE PADERNE

A Mellor Maneira de Disfrutar da Natureza

ALUGUER
DE QUADS

Información e reserva: Tíno e Fax: **982 185 110**

Paderne, O CAUREL

Calquera xornal, televisión, radio ou medio de prensa en xeral nos recorda cada instante como vai a situación económica; segundo a segundo. Que si a prima de risco chega os “i pico puntos”, que o paro subiu no último trimestre o tanto por cento, que a bolsa de Madrid se desploma batendo records históricos, que estamos ó borde do rescate. Medo, medo e máis medo. Lembrar a cada instante a situación na que nos atopamos é o correcto?. Xa teño as miñas dúbidas!.

Os cidadáns de a pé, de aquí e de calquera lugar do mundo, agradecemos a información que se nos vai chegando, pero o conto, como se di na nosa Galicia “cheira a podre” a crise todos a vemos e sabemos que está aí, uns dende arriba sacando vantaxe da recesión e moitos vivindo dende abaixo a realidade. Dirán vostedes que este mal o padecemos todos!, sabido é, que unha doenza ou mal non afecta a todos por igual, non a sofren do mesmo xeito, a sintomatoloxía non é a mesma; a crise é igual pero con algunha diferenza, a pequena gran diferenza nesta epidemia non é outra que o sufrimento de uns, tórnase en benestar e abundancia para outros. O pobre cae en recesión o rico pola contra ve medrar e medrar o seu patrimonio, esta crise ou situación non é outra cousa que un trueque do capital, movémolo dun lugar para outro.

A situación sen lugar a dúbidas é preocupante, dígano ou non os medios, a auga está chegando ó pescozo para moitos moradores da patria hispana, a situación xa é crítica, milleiros e milleiros de familias sen percibir ningún salario ou prestación do estado, a fame e miseria empeza a asomar polas rúas, sobre todo nas grandes cidades, a esperanza comeza a rachar; unha virtude teoloxal que segundo a igrexa non se debe perder. Pero todo ten un límite, un sofre, agarda e agarda que pase o temporal pero cando o mal tempo en vez de amainar ou remitir se agrava isto lévanos á desesperación.

Miramos ó arredor. Quen non ten un familiar ou amigo que atravesa por esta ou outra situación semellante? Momento drástico!. En moitos casos persoas que levaban unha chea de anos con un posto de traballo con algunha garantía de percibir un salario máis ou menos xusto, hasta o momento da xubilación. Mercar un coche novo, acceder a unha vivenda en propiedade, viaxar, e cumprir algún que outro antollo eran cousas factibles para un moi alto porcentaxe de persoas, iso si, co beneplácito dos bancos ou entidades de aforro que moi amablemente nos ofrecían cartos nunhas condicións que semellaban ser moi vantaxosas, préstamos persoais a uns intereses moi baixos, hipotecas sobre a vivenda a pagar en cómodos prazos e a devolver nunha chea de anos e so coa xustificación da follla de salario ou en algún dos casos nin iso. A competencia entre entidades era constante, todos parecían ofrecer pesos a catro pesetas. A realidade non era esa, o negocio da banca está feito por e para pillos, nesas intres non nos decatamos que estaban a levarnos ó seu rego, quizás non lemos a letra pequena nos contratos e hoxe estamos pagando as consecuencias.

O primeiro sector en sufrir a crise foi a banca; iso nos quixeron amosar, as entidades din ter perdas millonarias ou ganancias inferiores ós anos de vacas gordas, onde todo era medrar e medrar, repartir dividendos, prexubilacións e compensacións millonarias que da medo escoitar. As súas queixas foron escoitadas e atendidas, o goberno prestaba ou daba millóns e millóns de euros das arcas públicas, cartos que eran de tódolos cidadáns do país e quede pouco ían axudar a saír do sufrimento de millóns de habitantes da querida España. Algún analista se lle escoita dicir que si a axuda que se prestou a banca se fixera os cidadáns que tiñan débedas coas entidades, estes poderían pagar a hipoteca, non quedarían sen vivenda e o banco recuperaría o prestado.

A miña humilde e pode que, ignorante opinión sirva de idea: Co diñeiro que os nosos gobernantes agasallaron á banca, creáranse milleiros ou millóns de postos de traballo, estes darían emprego, reportarían un salario e así poderíamos devolver ó banco a nosa débeda, e todos en paz. Equivócome?

Dos políticos mellor non falar.

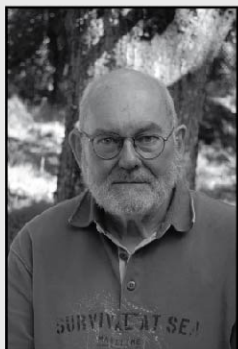
 MORENO

No antigo obradoiro do pintor **Avari**. **MORENO** convida a viño doce a tódolos amantes do **CAUREL**.

**ARMANI - - MOSCHINO - - CALVIN KLEIN - - ADOLFO DOMÍNGUEZ - - GANT
TOMMY - - BELSTAFF - - BARBOUR etc.**

**MORENO • Marqués de Ugena, 40 Sarria (Lugo) • Tfno.: 982 530 791
PORTOMORENO • Prza. Conde Fontao, 13 Foz (Lugo) • Tfno.: 982 141 804**

Historia de una INVESTIGACION

El Instituto Geográfico de la Universidad de Amsterdam conoce una larga tradición de involucrar estudiantes en la última fase de sus estudios en un proyecto de investigación, desde el diseño, la fase de ejecución y hasta la elaboración de los datos recogidos. Durante los años 1972 y 1973 un tal proyecto tuvo lugar bajo la dirección del autor en la provincia de Lugo, en un principio desde Quiroga y a continuación desde Seoane de Caurel.

El estudio se dirigió hacia los determinantes y consecuencias de la emigración así como un análisis de la estructura socioeconómica y la infraestructura de la zona.

Sabiendo que bajo el régimen vigente un proyecto de esta índole le hacía falta una aprobación oficial, me desplazaba con un ayudante en diciembre 1971 al Ministerio de Agricultura en Madrid. Nos introdujo un antropólogo holandés hacia un alto oficial quien el mismo – como descubrimos años más tarde – había trabajado en Galicia en el marco de la concentración parcelaria. Aquel primer contacto era una desilusión total. El oficial nos pintó Galicia casi como el interior de África con mucha nieve añadido, inaccesible y poblado por gente cerrada. No estaba preparada de presentarnos con alguna introducción y por cierto no ofrecía su mediación para obtener alguna forma de permiso.

Viajábamos sin embargo a Quiroga en donde nos hospedamos en la Fonda San Martín entonces en la fase final de su construcción. El tiempo era frío y soleado permitiéndonos cruzar los alrededores de Quiroga a pie. Uno de los primeros días nos quedábamos lejos para volver antes de la noche y pedimos una señora si sería posible encontrar algún alojamiento en una aldea cercana. Ella nos llevó al pueblo de Penasrubias en donde nos recibieron de una manera muy hospitalaria. Después de comer nos invitaron a juzgar túte sin conocer las reglas y con la ayuda de mucho vino pasábamos una noche de gran alegría. El día siguiente insistimos de pagar por la comida y cama que recibió bastante resistencia. A buscar mis zapatos por debajo de una cama encontré una billete de mil pesetas que claramente no

era nuestra. Presentarlos de repente una billete grande después ya haber arreglado la estancia causó gran sorpresa y también algo de sospecho, pero finalmente dejábamos el billete sin más estando seguro que no era nuestra. Meses más tarde nos contaron que había llegado una carta desde Suiza de la hija de la casa, pidiendo información si Mamá había encontrado el dinero escondido en una cama durante su vacación...

Aquel incidencia no solamente era una prueba de nuestra integridad sino también para la actitud hospitalaria de la gente así como la importancia económica de la emigración para los que quedaron atrás.

Después de algunos meses de gran preocupación finalmente recibimos en Madrid en el Consejo Superior de Investigaciones Científicas el permiso necesario de conducir nuestra investigación gracias a la colaboración del catedrático de Geografía Casas Torres.

Durante nuestros reconocimientos anteriores habíamos descubierto los edificios abandonados de la Mina de Antimonio en Vilarbacú y esta allí en donde nos alojábamos en el mes de mayo para finalizar el diseño de la investigación. A principios de julio llegaron quince estudiantes acompañados sorprendentemente de gran cantidad de amigos y amigas como si se trataba de una excursión de vacaciones. Claro está la situación se resolvió pronto cuando quedó claro que se trataba de un trabajo serio en lo cual no había espacio para los que no pertenecían al equipo.

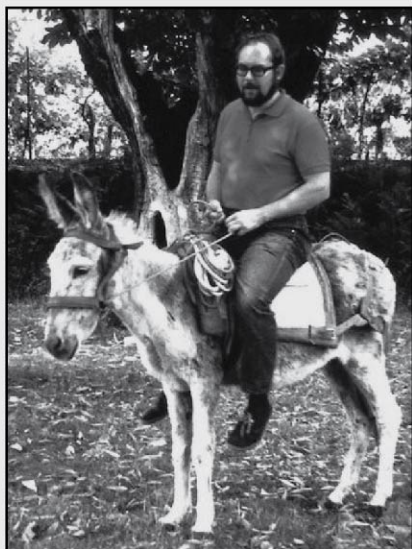
Los estudiantes – en gran parte varones, pero también algunas chicas – participaron en tres tareas :

- Un análisis de la composición estadística de la población utilizando los padrones del censo quinquenal;
- Un inventario de la calidad de la infraestructura, como la calidad de los caminos, la presencia de corriente eléctrica, ferias, escuelas, la distancia hacia un médico y veterinario, etc.
- Una encuesta sobre la vida de aldea y actitudes hacia la emigración.

CUBERTAS DE PIZARRA E CANALÓNS

Tfnos. 982 25 16 55 / 982 22 96 56
Móvil: 607 58 94 65 • LUGO

Para introducir los estudiantes utilizabamos la mediación de los curas durante la misa semanal y algunas personas claves de la comunidad. En esta fase un oficial del ayuntamiento de Quiroga José (Pépe) A. Rodríguez López (alias Xoan Rolo en sus trabajos de prensa) era un soporte indispensable además de ser una persona muy simpática y durante muchos años

después un gran amigo personal. Organizó también un partido de fútbol entre los estudiantes y mozos de Quiroga resultando en una derrota espectacular de los primeros...

Otra vez hay que insistir sobre la actitud hospitalaria y la gran tolerancia demostrado para la población que se veía confrontada con un equipo de jóvenes extranjeros no siempre comportándose con el respeto que cabe esperar en la situación. Es interesante que aparentemente yo como director del proyecto sufría más dolor de cabeza que los vecinos confrontados con algún comportamiento considerado inaceptable para mí. Hay que insistir, sin embargo, que ninguna persona del equipo nunca engañó a cualquier vecino de la zona.

La primera fase a veces algo caótica se terminó con vacaciones de una semana y después los problemas disciplinarios habían evaporados. La elaboración de los datos en Holanda tuvo lugar solamente por la vía de algunas tesinas puesto que el conjunto se demostró parcialmente defectuoso. En la práctica se puede concluir que esta fase sirvió como proyecto piloto trayendo los conocimientos necesarios para una investigación más sofisticada.

Ya en 1972 hicimos una excursión hacia Seoane de Caurel en donde encontrabamos el propietario del Bar Pombo D. Manuel Rodríguez Lopez quien nos sorprendió por inmediatamente declarar sus simpatías Republicanas. En los años después quedó uno de los informantes más valiosos para la investigación así como un gran amigo personal.

En 1973 elegimos una estrategia de investigación contrastando dos áreas: los alrededores de Quiroga (Hospital, Hermida) y Caurel Alta (Valle del Río Pequeño, Noceda, Visuña). Las experiencias de 1972 y la presencia de un equipo de estudiantes mejor preparados hicieron un éxito evidente. Otra vez la colaboración de la población estaba muy bien y durante años después varios estudiantes mantuvieron el contacto con familias que habían conocidas durante su trabajo en el terreno. Volví con un ayudante en 1975 y 1976 para hacer una investigación complementaria en los archivos municipales y el Archivo Nacional en Simancas. Todo esto culminó en la presentación de una tesis doctoral en la Facultad de Ciencias Sociales en 1980 titulado: "Spanish Galicia: A case study in peripheral integration" en una serie de Estudios Geográficos de la Universidad de Utrecht, Holanda. La publicación del libro en inglés era la causa que la obra no atrajo ninguna atención ni en Galicia ni en el resto de España.

Mi trayectoria profesional entonces cogió otras direcciones. De 1980 a 1996 realice distintos trabajos como experto en desarrollo rural en Malawi, Burkina Faso y Jamaica hasta despedirme voluntariamente en 1996.

Por necesidad mis contactos con Caurel quedaron breves e intermitentes durante aquel periodo. Durante una visita a Quiroga en 1996 conocí a Luis Urteaga, ahora catedrático de Geografía Humana en la Universidad de Barcelona, que insistió de efectuar una traducción castellana de la parte del trabajo relativo al área de estudio en la provincia de Lugo. Un profesor de Historia en la Coruña, Eugenio Bobillo, de una familia conocida de Quiroga, actuó con gran tenacidad para promover la aparición del documento que finalmente apareció a comienzos del nuevo siglo. La edición contó con el apoyo de la Asociación Río Lor y debe estar todavía disponible – por supuesto gratuito – en los ayuntamientos de Ribas de Sil, Quiroga y Folgoso de Caurel. El título: Emigración y cambio territorial en Galicia. Los casos de los municipios lucenses de Ribas de Sil, Quiroga y Courel.

Durante un recorrido a pie con tienda de campaña y mochila en 1976 con algunos ex estudiantes entretanto licenciados, comimos en la cantina de Ferramulín cuando entro un viejo. La cantinera nos contó que el hombre era el último vecino del pueblo de Hórreos viviendo allí totalmente solo. Esto era para mí a fin de cuentas una indicadora revelativa de lo que estaba de pasar con las aldeas de Caurel. Queda entendido que durante el trabajo de campo la emigración ya era un hecho cotidiano desde varias generaciones. Sin embargo, los pueblos todavía

EL GORDO DE La Primitiva

Bono Loto

La Quiniela

La Primitiva

Reserva xa a súa Lotería de Nadal

El Gafe

administración de loterías, nº 12 · ctra. N. VI, km. 501,6

c.c. carrefour, local nº 15 · 27005 lugo

982 203 159

"EL GAFE"
loterías

funcionaron como una sociedad coherente. Las fiestas podían contar con la presencia de

grandes grupos de jóvenes. Nuestra encuesta se dirigió a gente de 16 a 45 años de edad y no había problema encontrarlas. La agricultura tradicional todavía funcionaba. La mecanización de la agricultura se limitaba a una máquina trilladora desplazada de aldea a aldea con la fuerza de vacas en cadenas. El arado romano tirado por dos vacas era el instrumento para labrar la tierra y la hierba segada con guadaña se transportaba por los famosos carros «cantantes».

Es verdad que las rozas en el monte habían largamente desaparecidas y que los rebaños de ovejas y cabras ya conocieron un declive muy pronunciado. Esto se explica parcialmente por la repoblación forzada de los años cincuenta. Sea como sea lo que los antropólogos han denominado "sociedad campesina" con la Casa como unidad básica de producción y consumo, todavía era vivo en Caurel. Queda entendido que hoy en día observamos solamente los últimos vestigios de aquella situación.

Los datos recogidos durante los años setenta del siglo pasado, ahora ya tienen a lo más un valor histórico. Sin embargo, durante la traducción del trabajo surgió el deseo de presentar por lo menos algunos apuntes en forma de un epílogo relativo a la evolución de la zona en las últimas décadas del siglo pasado. Presentamos a continuación solamente algunos aspectos – parcialmente copiados del texto de mi libro – del desarrollo en las últimas décadas que merecen cada uno un tratamiento más detallado.

- Resulta claro que la despoblación ha continuado, ahora no tanto por emigración que por un excedente de las defunciones sobre nacimientos causado por el envejecimiento pronunciado de la población. La disminución de la población está acompañada por una tendencia de concentración espacial en Quiroga y su Valle, con Folgoso de Caurel como núcleo secundario. Quiroga se ha transformado en una pequeña ciudad con un conjunto de funciones urbanas apropiadas a un verdadero centro de servicios regional. Dado esta situación parece muy paradójico que desde los años ochenta del siglo pasado se ha producido un auge de la construcción de viviendas en todo Caurel. El aspecto de muchas aldeas ha experimentado una profunda transformación. Muchas de estas casas grandes y modernas ahora quedan habitadas por muy poca gente o están vacías durante gran parte del año. Representan una importante inversión y falta preguntar que será de estas inversiones en un área que está sumida en un completo declive demográfico.

- La presencia de canteras de pizarra en la zona baja de Caurel – la mayoría ahora cerradas a causa de la crisis en la construcción – y la construcción de una planta para procesar la

pizarra en Quiroga, daba trabajo a una amplia mano de obra masculina. El daño al medioambiente ha sido muy considerable y no hay cualquiera indicación de rehabilitación del paisaje. Es símbolo de la fuerza destructiva de un capitalismo rapaz que se dedica a la ganancia a corto plazo sin tener en cuenta ninguna consecuencia para la sociedad y el medioambiente. La crisis no va durar cien años y no cabe pensar que con la cierre actual de las canteras grandes la historia no puede repetirse.

- El conjunto del área constituye una zona de gran atractivo natural. En el contexto de diversos planes de desarrollo turístico la zona ha conseguido una modesta capacidad de alojamiento, básicamente del tipo de albergue rural sino de buena calidad. Falta mencionar también el excelente camping cerca de Seoane. La comarca es potencialmente un paraíso para los senderistas. En los últimos años largos tramos de los viejos caminos han sido limpiados y señalados. Todavía se precisan guías profesionales con mapas decentes. En el momento el desarrollo es bastante caótico y la cartografía muy defectuosa. Sin embargo, en comparación de la situación hace diez años el progreso es evidente. Es un estímulo grande para el ecoturismo que representa una de las pocas oportunidades económicas para la región.

Desde el principio hace casi cuarenta años me quedé enamorado por la Sierra de Caurel y sus moradores. Es difícil describir que significa tal experiencia por una persona tras el trayectorio de su vida. Como la historia arriba cuenta es que la acogida de la gente de Caurel siempre ha sido excelente. Y es la gente que hace un país. ¿Quién quiera volver a una zona aunque sea de gran belleza cuando no se sienta amor para la gente? Pues, espero que todavía puedo vivir mucho tiempo en la compañía de tanta gente acogedora.

Wim Ettema

w.a.ettema@kpnplanet.nl

Hospedería Bar
FERREIRO

• **Habitaciones con baño**
• **Comidas de la zona**

Telf.: 982 43 30 65 - 982 43 30 23
Seoane do Caurel (Lugo)

A Lenda do Castro de Mogoxe

Un castro basicamente ven sendo o hábitat típico da Cultura Castrexa. Ésta foi unha mestura de sucesivas aportacións celtas, romanas, etc. Que se foran sucedendo ao longo da historia.

As lendas son relatos que se asentan nuns feitos históricos e que logo a imaxinación popular foi esaxerando e elaborando.

O Castro de Mogoxe atópase case a beira do río Lor. E segundo a lenda nel atópase soterrado o rei Afonso II. Logo de que os monxes de Samos o trouxesen alí a soterrar por un camiño que unía o Mosteiro co Castro, o cal aínda é visible cando arde a broza do monte. Tamén neste lugar disque atoparan unha praca que semellaba ser de ouro cun xinete con armadura gravado en baixorelevo.

A monarquía Astur tiña unha orixe escura. Tratábase dun grupiño de montañeses fuxidos da España musulmá dirixidos por un bispo ou un crego que elixen rei a Froila I e principian unha reconquista incorporando o Vello Reino de Galicia, Asturias, norte de Portugal e parte do val do río Douro, establecendo a súa capital na cidade de Oviedo. Conseguen formar un verdadeiro Estado en tempos de Afonso II, mália todo, para acadar unha certa lexitimación procuran entoca-la súa dinastía "inventada" coa desaparecida de D. Rodrigo e non dubidan en chamarse Reis Godos de Oviedo. Namentres moitos cristiáns do sur da Península foxen dos musulmáns para procurar abeiro no novo Reino Astur.

Froila I fora asesinado en Cangas de Onís no ano 768 supostamente por asasiña-lo seu irmán Vimarano que pretendía roubarlle a súa coróa. Máis a nobreza do reino elixen como rei ao seu sobriño Aurelio no canto de o seu fillo Afonso que aínda era un cativo. A dona de Froila Munina Nuña e maila súa irmá Adosinda envían a Afonso ao Mosteiro de Samos e logo a Vila de Sobredo de Caurel onde Afonso ficou agochado uns 7 anos.

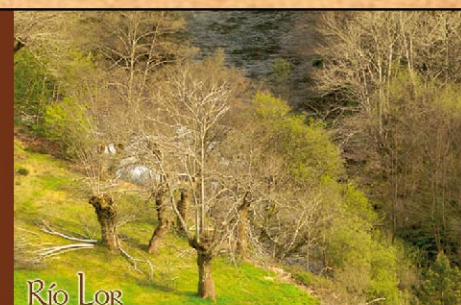
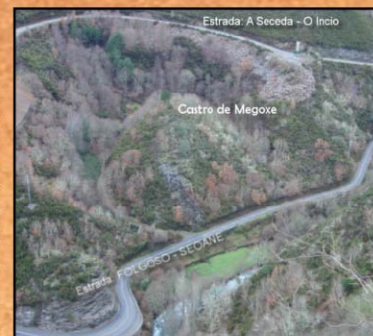
Un dos fitos máis salientables do seu reinado foi o achádego da Tumba do Apóstolo na Diócese de Iria Flavia onde logo mandou levantar a que foi a primeira igrexa Xacobeá.

Afonso II morre no ano 842, logo de 51 anos de reinado repartido en dous periodos ateigados de atrancos. Foi sucedido por Ramiro I fillo de Vermudo I que rexeitara a coróa a favor de Afonso no ano 791.

Segundo a historiografía actual Afonso II foi soterrado na Igrexa de Nta. Sra. Do Rei Casto de Oviedo, nunha sinxela tumba sen enfeites nen incricións... Máis por mor dunhas obras realizadas a comezos do S. XVIII na que hoxe ven sendo a Catedral de Oviedo, resulta imposible individualizar e identifica-los seus restos alimentando así a lenda que sitúa a Afonso II soterrado nas terras de O Caurel.

No entanto, lenda, mito e realidade, a cotío converxen nun mesmo punto e forman parte da nosa historia amasada ao longo do tempo ,no canso devalar de tantos días de outono-inverno a rentes da danza imorredoiro das lapas no lar.

Xesús Alfonso Parada.

Ven a coñecer un paraíso rural nun marco inigualable.

casa da
AIRA
turismo rural

Froxán 27 · Folgoso do Courel · Lugo
Tel.: 982 199 673 · casadaaira@gmail.com
www.casadaaira.com

O Caurel

según María das herbas

Non sei a qué se deberá a fascinación, o magnetismo que emana do Caurel. Si penso na terra, podería ser polo seu corazón de ferro. Si penso nas persoas, sí, o caurelán ten unha forza interior abraiante, mais tamén unha gran sensibilidade expresada, por exemplo, na xenerosidade, simpatía e hospitalidade ca que trata ás persoas que chegan de fora. E diso podo dar eu amplo testimonio, despois de convivir cos caureláns durante casi ano e medio.

Precisamente nese magnetismo pensaba eu cando falei cos meus cinco amigos portugueses. Tantas maravillas lles contei do Caurel, que ó final decidiron velo cos seus propios ollos. Dous deles procedentes de Lisboa, unha de Beja (xa no Alentejo) e o mais espectacular foi que tamén acudiu un matrimonio de Portimao, no Algarve, nada menos que dende o fondo da Península Ibérica. Foi unha semana longa durante a cal me propuxen que coñeceran a serra, partes alta e baixa. Tras Kms. de sendeirismo intensivo e moitas fotos, ficaron encantadiños de todo. E comprobaron que efectivamente tiña merecido a pena. Pois lles dixen o seguinte: "Teño que facervos unha advertencia agora, na nosa primeira ruta. Despois non digades que non volo dixen. E tende presente que son farmacéutica: O Caurel crea adicción. Quen ven, repite, mais tarde ou mais cedo."

¿E a inmensa riqueza cultural e medioambiental do Caurel? O estudo que realizo recolle ás dúas vertentes. Esa é a razón pola que me fascinou dende un principio a Etnobotánica: o poder estar en contacto ca Natureza e ó mesmo tempo cas persoas. Porque a Flora, a Fauna, a Xeoloxía, etc. do Caurel son mui interesantes e dignas de amplos estudos. Pero o mais importante dun territorio son as PERSOAS, así, con maiúsculas. Os habitantes dunha determinada terra son a súa verdadeira alma e o estudo que eu realicei permitíume o

pinturas RICARDO
Ferramentas para o Pintor

Ricardo Varela Varela
DELEGADO DE VENDAS

Mª Teresa Castro Álvarez
VENDAS

Rúa/. Manuel María, portal 1 - baixo A • Tfno. y Fax 982 212 209 / Particular 982 245 248 • 27003 LUGO

homenaxe ó Pobo do Caurel do pasado día 15 de Outubro.

Porque eu me sentín, dende o primeiro momento, na miña casa. Unha mañán da Primavera de 2003 saín á rúa de Seoane, onde vivía daquela, e descubrín que me tiña convertido en “María das Herbas”. Aquilo foi motivo de orgullo e alegría pra min. Sentínme dalgunha maneira herbaxeira e o era gracias a eles, que me transmitiron á súa sabiduría. ¿E qué millor que ser herbaxeira no Caurel, aínda que sexa só de adopción?

Cando falo de tradición non me refiro só as herbas medicinais, que por suposto tamén, senon, ademais, ás lendas, contos, refráns, cancións, adiviñas,... Teñan ou non que ver co mundo da Botánica, pois me sentín tentada a recoller información de todo tipo.

O informante caurelán medio, ademais de ter as características persoais que destacaba ó principio, é, ante todo, sincero e honesto. Frases como: “Isto podó decircho porque o probei eu, pero desta outra non cho podó asegurar, dixéronme que ten moita medicina,...” foron moi frecuentes. De feito, nunca tuven a impresión de que a persoa inventaba algo pra darse importancia, todo o contrario. E iso nun estudo das características do que nos acupa, é algo primordial e moi de agradecer. Tamén atopei unha gran coherencia, dentro das variantes lóxicas, entre a información aportada por unhas e outras persoas dentro da comarca.

Son as mulleres en maior medida, e isto é xeral, as depositarias da tradición oral. Mais non só as maiores, senon tamén en bastantes casos as de mediana idade. Pero tamén conto, entre os meus informantes, con varios homes. Á súa información é menos extensa e máis específica, exclusiva. Isto é lóxico, pois polo xeral os homes son menos comunicativos, mais reservados que nós, as mulleres. Por esa razón os seus coñecementos teñen menos divulgación.

Moitas veces me teñen dito que hoxe en día hai herbas medicinais moi difíceis de atopar. Porque antes os montes estaban

limpiños, rozados, e hoxe a maleza cubre grandes superficies de terreo. É o que sucede en toda a España rural. Os novos, marchan. Os que quedan non poden ocuparse de todo. Hai moito tempo que non se sembran no Caurel centeo nen liño. Os tempos mudan. As formas de vida, tamén.

Pero a tradición, en canto a herbas medicinais se refire, non só se conserva na memoria. Rara é a casa caurelán que non teña un botiño cunha pouca de raíz de xanzá, a raíz indicutíbel das herbas medicinais do Caurel, por si un día fixera falta. E o ourego non só se recolle polo San Lourenzo pros chourizos, senon tamén pra algún resfriado que chegue no Inverno ou pra unha indigestión, razón pola que tamén se recolle o tomillo. Incluso hai casas nas que atopei outras herbas a secar, coma o romero, por si doen as moas, a xarxa, pra dor de garganta ou a soldaconsolda, pras inflamacións ou as dores dos hosos.

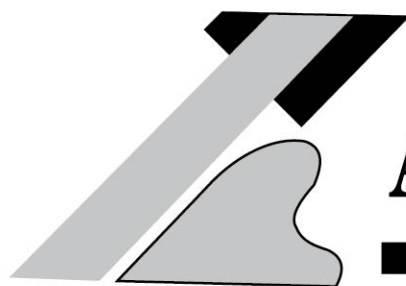
Hai persoas que aínda que saben de herbas pensan que son mellores as medicinas a base de química que hoxe se venden nas farmacias. Teñen a idea de que iso das herbas é algo desfasado, só útil nuns tempos en que as

farmacias non existían. Eu dígolles: “A Farmacia naceu no Campo”. Explícolles que na carreira que eu estudiei hai unha asignatura do último ano chamada Farmacognosia que se basa, precisamente, no estudo das herbas medicinais: da súa composición, aplicacións e demais. Afortunadamente estamos voltando ás orixes e hoxe todas as farmacias teñen un bon surtido de remedios a base de plantas.

Mais adiante explicarei con detalle o que me contaron ó longo do meu traballo de campo: herbas de todo tipo que curan todo tipo de doenzas. Pero iso será en futuras colaboracións. Sirva este artigo como introducción da miña Grande Viaxe ó longo e ancho da Terra que me enamorou. Desa fascinante e fermosa Terra chamada O Caurel.

María Moure

**Serigráfica
ARGENTINA**

**IMPRESIÓN SOBRE TODO
TIPO DE MATERIAL**

C./ Flor de Malva, 21
Tel. y Fax - 982 20 21 93
Garabolos - Lugo

@ Caleiro da Torre

Xa son poucos, ou moi poucos, os caleiros que se poden ollar en pé ou nun estado aceptable, uns cubertos de maleza e outros desfeitos. Estas sinxelas construcións son hoxe en día unha lembranza dun pasado, non tan lonxano xa que hasta mediados do século pasado estes fornos prestaron o servizo para elaborar a cal; transformar a pedra de cal en po para logo usar coma fertilizante na terra ou ben para empregar na construción.

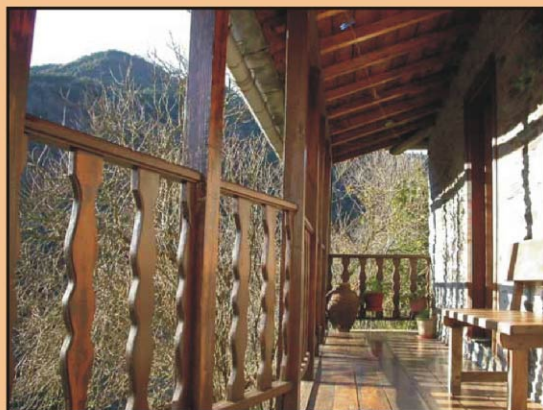
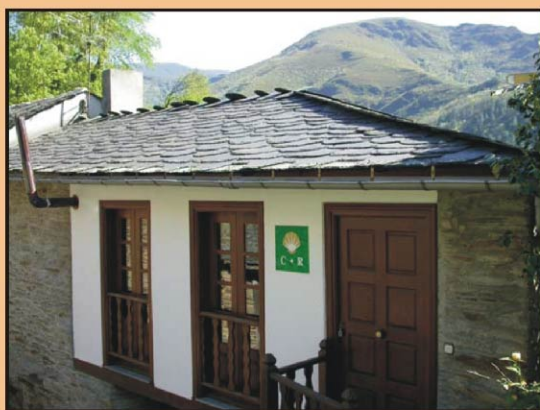
Vilamor

Nunha anterior edición de A Candea xa se fixo referencia a estas xoias arquitectónicas, pero podemos lembrar un pouco a súa forma e funcionamento, aínda que isto sexa contado polos vellos do lugar, xa que as xeracións nacidas despois dos anos 40 ou 50 non coñecemos ou vimos estas factorías funcionando.

Facendo unha breve descrición, comentar que a súa forma é circular; un muro de pedra de entre 80 centímetros a un metro de espesor e unha altura próxima ós 3 metros ou, nalgúns casos, superior, non había un patrón ou normas para que foran todos iguais; o diámetro interior pode ser de 2 metros máis ou menos.

Normalmente se situaban en terreos con forte desnivel; por unha banda para que foxe máis sinxelo cargalo co material, xa que unha parte sempre daría a un camiño e así era a mellor maneira de chegar co carro cargado coa pedra caliza, materia para elaborar o po de cal. Na parte baixa, o ras da base, un pequeno burato ou ventanuco por onde se poñía lume á leña e, ó mesmo tempo serviría para baleiralo cando a cocción da pedra estivera disposta.

O funcionamento era sinxelo: na parte baixa colocábase leña, esta debía ser de alto poder calorífico: carballo, coza de uz, aciñeira, etc e enriba da leña vertíanse as pedras que

anteriormente foran reducidas a un tamaño case igual e que non foran moi grandes, o que permitía que a pedra se descompuxera máis pronto.

O tempo de cocción dependía de varios factores: a leña usada, a cantidade de pedra e o tamaño da mesma.

Un destes caleiros pódese apreciar preto da aldea de Vilamor, é coñecido polo Caleiro da Torre, mantense nun estado óptimo; o seu propietario Pedro da Torre e a Asociación Fonte do Milagro xa se puxeron a traballar na súa recuperación tratando de que recupere o seu aspecto orixinal, e mesmo coa axuda dalgún dos vellos do lugar facer unha fornada de cal.

A construción está a carón da ruta de sendeirismo que leva de Vilamor a Vilar e Froxán, logo de descender uns 300 metros, o sendeiro de Vilar vira á dereita e nós debemos continuar algo máis de 100 metros pola pista que sigue de fronte, é xusto á entrada do que foi a canteira de pedra, a man esquerda case o nivel da pista pódese ver a parte superior da construción.

A Caleiro está ubicado nas coordenadas: 42° 33' 48'' Norte - 7° 13' 48'' O

En ningún caso se debe andar por enriba dos muros xa que este corre perigo de derrubamento.

Unha porta ó Candeal

CASA RURAL BONIFACIO

6 Habitacións con baño - Cociña tradicional
Fermosas paisaxes da Montaña do Lor
 Vilar de Lor, Quiroga - Lugo Tlf. 982185 449
www.loralto.com

SEN SORPRESA

O 22-M, como era de esperar, os courelaos decidimos maioritariamente seguir confiando en Lola Castro, unha alcaldesa que durante os dous anos que estivo ao fronte do concello demostrounos que ten ilusión e ganas de traballar polo Courel. Se temos en conta que a perfección non existe, sen dúbida merece un aprobado con boa nota.

Moitos daqueles que tanto a criticaron pola moción contra o alcalde anterior tiveron que admitir que o cambio resultou positivo para o concello, algo que lles honra e demostra que souberon valorar o traballo dun e outra. Agora quédanlle catro anos por diante para seguir demostrando que a confianza depositada nela e o seu equipo foi un acerto. Se sigue traballando coa mesma ilusión todos sairemos gañando.

Nestas municipais quedou demostrado que os courelaos, ao marxe da nosa ideoloxía política, que a temos, valoramos máis á persoa a que a un partido dando a confianza a quen cremos que vai defender mellor os nosos intereses. Penso que Lola fixo méritos para seguir dirixindo o destino deste concello e así llo recoñecemos, do contrario o sentido do voto sería moi distinto. Podemos trabucarnos unha vez, dificilmente dúas e moito menos tres, por iso a súa vitoria foi folgada. Dar o voto a un ou outro non costa nada, pero as consecuencias páganse despois se votamos co corazón en lugar de facelo coa cabeza, e neste caso creo que votamos coa cabeza.

Gústame o programa que presentou este equipo de goberno; é un programa atractivo que seguramente non se

cumprirá na súa totalidade debido aos tempos que corren, pero se cumpren a metade durante o presente mandato xa nos podemos dar por satisfeitos, o cal non quere dicir que renunciemos ao resto cando as condicións sexan máis favorables. Iso sí, penso que dar prioridade a aqueles puntos do programa máis importantes como son as vías de comunicación, a residencia de anciáns, o parque natural, o acondicionamento das rúas dos nosos pobos para mellorar o seu aspecto visual, a todas luces lamentable, etc. En definitiva, todas aquelas que supoñan a creación de postos de traballo. A creación de emprego é vital para que a nosa xuventude non teña que emigrar, a ver se así podemos

incrementar un pouco a poboación despois de tantos anos de sangría.

Tampouco sería bo que agora se emborracharan de éxito e se durmieran nos loureiros pensando que eses catro anos van ser eternos; sería negativo para todos. Hai moito traballo por facer e para iso é necesario non perder o ritmo deses dous anos que levan no cargo. Este crédito hai que pagalo con traballo, entrega e resultados para asegurar a súa continuidade. Penso que non nos defraudarán e non serán remisos á hora de traballar por un Courel mellor. Como é lóxico deséxolles os mellores éxitos posibles e que levan as rendas do concello durante moitos anos traballando sen perder un chisco desa ilusión que por agora os caracteriza.

En moitos anos fíxose moi pouco, polo que agora queda moitísimo por facer, para o que se necesita preparación, ilusión e xuventude, e penso que son posuidores das tres.

Como non todo pode ser bonito, non podo pasar sen lamentar a perda do Museo de Xeoloxía que se nos vai a Quiroga, posiblemente porque non estivemos á altura á hora de amarralo cando tivemos a oportunidade. Quiroga sempre está ao asexo para facerse con servizos que estaban destinados ao noso concello. Se nos remontamos aos anos setenta atopámonos cunha soberana mordedela, de maneira pouco ortodoxa, na parte sur oriental do concello pasando a Quiroga unha serie de pobos que sempre pertenceran ao Courel. Posteriormente

quedáronse coa Escola Taller e agora co museo. Á vista dos resultados está claro que os diferentes mandatarios do concello de Folgoso do Courel sempre se destacaron por unha preocupante falta de interese polos asuntos importantes do seu municipio.

Cónstame que o Sr. Romaní tiña interese en que ese museo se quedara no concello de Folgoso, pero ante as nosas dúbidas de sempre, o alcalde de Quiroga, moi listo él, rapidamente deu todas as facilidades para que se instalase no seu. Aínda que non o pareza, estas cousas non aportan bo ambiente entre os concellos, sobre todo cando sempre sae perdendo o mesmo. O ideal, penso eu, sería que cooperasen en lugar de crear esa especie de receo entre os seus habitantes, receos que por outra parte son totalmente lexítimos tendo en conta todo o acontecido no transcurso dos últimos 40 anos. Cada perda de hoxe será un lastre para o futuro e, a verdade, non estamos para máis lastres. So é cuestión de defender os nosos intereses respectando ao máximo os dos veciños. Hai oportunidades que seguramente non se presentarán nunca máis como era a do museo; agora unha vez perdido, como se solo dicir, atarlle un terrón ao rabo. Iso representaría para os negocios de hostalería unha considerable fonte de ingresos que a bo seguro agradecerían as súas contas de resultados.

Non teño nada contra Quiroga nin o seu alcalde, a quen non teño o gusto de coñecer persoalmente, ao que tampouco lle reprocho nada por procurar o mellor para o seu concello, o que non me gusta é que sexa, en parte, a costa do noso. O día que o Courel quede sen habitantes o comercio de Quiroga tamén se resentirá coa perda dun importante consumidor, razón pola que considero que asfixiarnos non lles

representa ningún beneficio, senón todo o contrario. Paréceme moi ben que cada alcalde tire polo seu concello, pero que non sexa sempre en detrimento do veciño. Nós tamén queremos ter servizos, e ese viñanos de marabilla.

Para finalizar non quixera deixar no peto outro detalle moi significativo que nos dá unha idea do pouco que pintamos a nivel municipal. Non sei quen sería o listiño que colocou os indicadores dos límites entre os concellos de Quiroga e Folgoso, no alto do Boi, a cuestión é que os desprazou uns cantos metros sobre o noso territorio. Non é que eses metros vaian a significar moito para ningún dos dous concellos, pero os lindes deben estar onde estiveron sempre e non ir cambiándoos polas boas. ¿Tan difícil era colocalos onde realmente corresponde? Nin Quiroga creceu nin Folgoso do Courel encolleu, aínda que a xulgar polos indicadores sí. Desde estas liñas pídolle a quen corresponda que coloque as sinais no seu sitio, desa maneira aforrarémonos enfrontamentos ou malentendidos innecesarios que a nada conducen.

Arturo A.R.

CHIMENEAS

Hogar Confort

**CHIMENEAS FRANCESAS
RECUPERADORES DE CALOR
ESTUFAS, BARBACOAS, ETC.**

**Ctra. N-VI, Km. 399 - Tel. y Fax: 987 562 717
24550 VILLAMARTIN DE LA ABADIA (León)**

ALICIA MÁXICA

O Galicia Máxica Trail Adventure é un conxunto de probas de media e curta distancia que se celebran na xeografía galega no ano 2011; cinco foron os circuitos ou probas que LUSO-GALAICO TRAIL EVENTS e o clube C.A.R. MARISQUEIRO organizaron na provincia de Pontevedra: Rio da Fraga no concello de Moaña e Serra do Galiñeiro nos concellos de Tui e Gondomar; na provincia de A Coruña: a Subida o Monte Pindo no concello de Carnota; en Ourense: Arenteiro e Carballiño nos concellos de O Carballiño e Boborás e na Provincia de Lugo foi o Concello de Folgoso do Courel o que acolleu a proba e que os organizadores chamaron Trail Aldeas do Courel.

A proba celebrada nas terras do Courel tivo lugar o día 17 de Abril e contou cun número importante de

participantes en tódalas categorías, 190 en total. O percorrido a facer foi de 35 quilómetros. A saída dábase en Folgoso diante da casa do Concello e dende aquí subirían a Coto polo vello camiño que leva a Ferreirós de Abaixo, logo o río Lor e continuar a súa marcha para pasar polo Touzón, Pendella, Baldomir, A Campa, Vilar, Froxán, Vilamor, Eiriz, de novo ó

Touzón e rematar en Folgoso onde estaba colocada a liña de meta. O trazado marcado pola organización tivo unha gran dureza, subidas e baixadas con un desnivel importante, cruzar o río e regatos e meterse por sendeiros dun firme moi irregular. A proba espertou moito interese e curiosidade entre os lugareños e a moita xente que este día visitaba O Courel ó coincidir cos comezos da Semana Santa. Pódese dicir que nunca tanta xente se xuntou na zona e poucos se imaxinaban que tivese tanto poder de convocatoria, é certo que déronse cita para participar no evento o mellorciño, non só de Galicia se non doutros lugares do estado español e do veciño Portugal. Ver xente no Courel facer sendeirismo é habitual, pero ollar preto de 200 persoas correndo por camiños, corredoiras e sendeiros é algo

Esta miel cosechada en los profundos valles de la Sierra del Courel, en donde conviven la flora mediterránea y atlántica, tiende a cristalizar. Si se prefiere líquida debe calentarse al baño maría a una temperatura de 40º C.

Conservar a temperatura ambiente

Miel de producción Ecológica

Miel cosechada en la sierra del Courel

CAURU, SDAD. COOPERATIVA GALEGA
Rúa Arroyo, 6-1º • 27320 - QUIROGA (Lugo)
Teléfono: 982 435 179 • Móvil: 679 746 303

TRAIL ADVENTURE

que hasta esa data nunca acontecerá. Nas aldeas polas que discorría a proba a expectación foi moita e os veciños saían aplaudir o esforzo que os corredores estaban a facer. A climatoloxía axudou, o sol lucía e a temperatura era agradable o que votou unha man a

participantes e público.

O primeiro en completar os 35 quilómetros do percorrido foi Albino Daniel Almeida Magalhaes, da categoría Senior e cun tempo de 2 horas, 37 minutos e 28 segundos. O segundo en entrar pola liña de meta foi Fernando Arca Casal, da categoría de Veteranos I e cun tempo de 2 horas, 40 minutos, 55 segundos; e 6 minutos máis tarde entraba o terceiro clasificado Roberto Riobó Estevez, da categoría Senior. En canto ás mulleres a primeira en chegar foi a lusa Susana Simões que empregou un tempo de 3 horas, 37 minutos e 42 segundos, no posto 40 da clasificación xeral; o segundo posto das mulleres foi para Guadalupe Lodeiro Núñez e a terceira foi María del Rosario Figueroa Figueroa.

A pesar da dureza da proba e do percorrido só abandonaron 15 dos participantes. Compre tamén reseñar que entre o primeiro clasificado e o derradeiro en entrar, a diferenza de tempo foi de algo máis de 3 horas.

A organización tamén quixo preparar algo para acompañantes e xente que quixese disfrutar da xornada facendo un pouco de sendeirismo e para elo colleron o percorrido dende Folgoso a Ferreirós de Abaixo e regreso.

A boa disposición do Concello, a colaboración de establecementos comerciais e Asociacións do Courel e, sobre todo, o exemplar traballo da organización fixeron que o evento fora un éxito, non cabe nada máis que dar parabéns e pensar en organizar outra actividade semellante. O Courel préstase para isto.

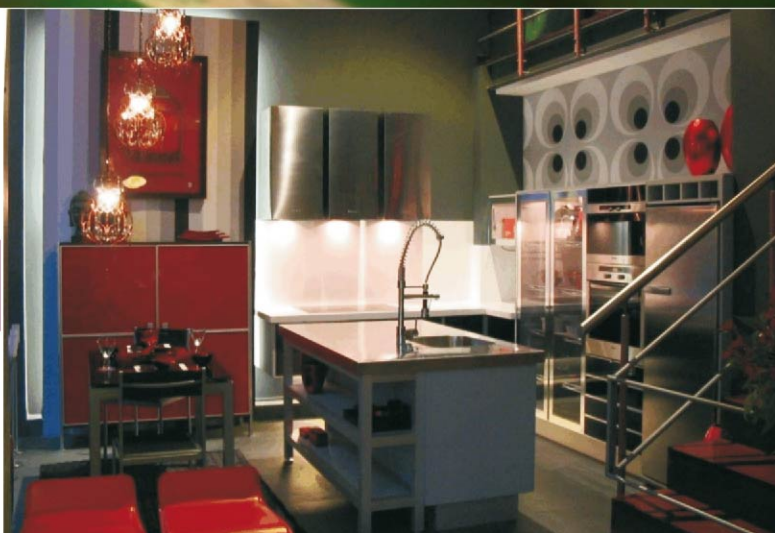
SANDRA CANCELA

C O C I Ñ A S

RÚA MANUEL MARÍA 2-4 BAIXO

982 203 985

e-mail: cancelacocinas@mundo-r.com

RUTA NOCTURNA

Coincidindo coa lua chea do mes de agosto, celebrouse unha ruta nocturna, unha actividade organizada pola Asociación e que cada edición xunta máis participantes. Buscou un trazado cómodo, por pistas forestais onde se puidera camiñar sen moitos atrancos xa facía tempo víñamos traballando coa idea de facer unha ruta máis longas coas que habitualmente se realizan, normalmente as camiñatas hasta agora organizadas por Fonte do Milagro, tiñan un percorrido de 10 quilómetros aproximado, e este ano serían preto de 15 que é a distancia que separa Salcedo no Concello de Pobra de Brollón hasta Froxán pasando por Paramedela.

O día 13 ás 9 da noite un autobús recollía os participantes en Froxán para desprazalos hasta Salcedo, onde ía dar comezo unha nova aventura nocturna polos vieiros da Serra do Caurel. A Hora de saída prevista estaba fixada para ás 22:00 horas e así se cumpriu, o desexo por parte da xente en dar comezo a patear, case non permitía explicar as normas e condicións establecidas para que non acontecesen imprevistos na marcha. Algo máis de medio cento de persoas preparadas como auténticos profesionais do sendeirismo, equipados con lanternas frontais, bastóns con amortiguación mochilas que nalgún caso semellaban que máis que para facer unha marcha de algo máis de 14.000 metros se ía facer unha viaxe polo Amazonas. O primeiro nótase inqueda, a xente busca postura, colócase en cabeza coma si fose unha proba dun gran premio de motociclismo. O solpor caía entre as sosegadas terras Val de Lemos e a entrada as terras bravas do Caurel. Os primeiros pasos son por un camiño ancho, con bo firme e apenas desnível, logo de dous quilómetros empeza un suave descenso que nos baixaría hasta o Río Loureiro, moi preto onde xunta as augas coas do Lor é o punto máis baixo de todo o camiño. A lúa asoma, algunha que outra néboa intenta situarse diante pero a luminosidade que producía

dos veciños dos pobos da Montaña do Lor que de ver medio cento de luces en ringleira podían pensar que se trataba dunha marcha nocturna da Santa Compañía. O ambiente animábase xa a cousa tomaba xeito de marcha en serio, o pelotón íase estirando, o que facía que de vez en cando a Organización tivese que poñer un pouco de orde, aínda que o comportamento dos camiñantes era fantástico e máis tendo en conta que había máis de nun que nunca vivira unha experiencia igual. A metade do camiño agardaba un aperitivo, logo de rematar o único ascenso importante da ruta; chourizo, queixo, doces e non podía faltar a bota de viño e un cafeciño quente e chupito de licor café ou unha augardente de herbas que facían recuperar os folgos e animar o espírito para afrontar o treito final. Rematada a sobreceja había que facer a foto de familia, co que dar fe de que se

participou na Ruta Nocturna da Asociación Fonte do Milagro de agosto de 2011 y xa de seguido volta a camiñar. Dende aquí agardaba un treito levadeiro sen desnível importante e ademais logo do aperitivo que se queira que non algo de forza da. A comitiva chega a Pena dos Zurulleiros onde a ruta xunta coa estrada de Pobra de Brollón a Folgoso e xa se ollan as luces de case tódalas aldeas da parroquia de Vilamor, xusto fronte a nos mirando o Sur, o outro lado do río Castro de Portela que xa dorme mentres os camiñantes apuran os últimos pasos para chegar a Froxán e o mesmo tempo se admira a magnífica noite que acompañou. As dúas e vinte da madrugada e a cabeza do pelotón chega a Fonte de Froxán uns minutíños antes do previsto pola organización. Os comentarios, valoracións e despedidas e máis de un preguntando para cando a próxima, parece ser que a xente estaba satisfeita. A marcha remata e empezan a caer unhas pingas coma despedida. Deica a Ruta Nocturna de 2012, onde deberíamos estar se non máis, si os mesmos deste ano.

A nosa vida é así

A nosa vida é así, gañar, perder... é sempre o mesmo; as veces chorar e as veces rir para seguir o camiño.

Ese camiño que nos nosos maiores é moi longo, cheo de alegrías, tristuras, bos e malos momentos.

Momentos que ó final da vida se volven máis duros polas circunstancias de cada un.

Que triste é perder a cabeza e esquecer fases da vida, boas ou malas, que todas van ao mesmo saco; estar só ou acompañado... qué máis dá!, cando nin senten nin padecen, ou cando a quen teñen ó lado lle amargan a existencia porque non entenden que todo o que se fai por eles é polo seu ben.

Somos a última xeración que coida dos seus maiores. A tendencia é mandalos a residencias donde os coiden, e os familiares ir a visitalos, ó principio a miúdo porque existe un forte sentimento de culpabilidade, como que se abandonan, despois vanse espaciando as visitas ata case non poder ir e inventando as escusas máis inverosímiles. De todas maneiras é mellor levalos a residencias que deixalos a súa sorte, algúns deles cheos de suciedade, mal alimentados... eso si a primeiros de cada mes levalos ao banco para cobrar e ver si de paso cae unha propina.

Estamos nun mundo que tende ao individualismo, ó sálvese quen poida, o sentimento de familia está a perderse, incluso nas aldeas que estaba moi arraigado.

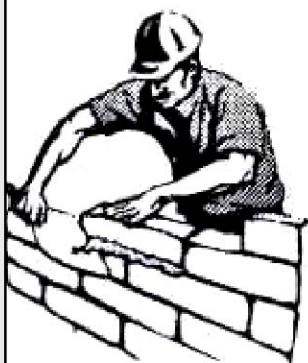
Hoxe en día estase a alongar a vida con medicamentos novos, a poboación está moi envellecida, non hai tantos nacementos como debería para equilibrar a balanza, pero eu pregunto: vellez si pero ¿que foi da calidade de vida? De nada serve vivir máis anos senón existe unha boa calidade de vida.

Os maiores vólvense máis egoístas e pretenden que os fillos, polos que fixeron de todo para sacalos adiante, lles devolvan en parte os seus esforzos, que en moitos casos foron moi grandes, e os fillos que tamén somos egoístas porque, aínda que os queremos moito, non queremos perder a nosa independencia. Deixar a vida que temos, normalmente lonxe deles, pode carrexar algúns problemas: traballo, familia, amigos, ... levalos con nós rompe o cotiá e supón ter que facer cambios e amoldarse a eles, si son dependentes. E que ocorre si o son? ten que haber unha persoa as 24 horas, si algún membro da familia pode dispor do seu tempo, ben; senón hai que buscar un coidador/coidadora. Estar todo o tempo a mesma persoa é moi duro se non hai relevo, si se contrata a alguén, este compre o seu horario e logo regresa a súa casa, deixa as dores de cabeza para os demais e continúa coa súa propia vida.

Como di un dito de por aquí, e supoño que dacolá tamén, un vello dúas veces neno, coa pequena diferenza que a un neno dálle un azoute ou poslle un castigo e xa está, pero a un vello que? Se lle das un lapote e te ve alguén, es un maltratador, se lle das un berro, que malo es que non o coidas como é debido.... e así un sen fin de cousas.

Como dicía o principio a vida é así: gañar, perder... sempre o mesmo.

Se non coidamos da familia ¿qué nos queda?...

Construccions SERVANDO

Servando Méndez Vila

RESTAURACIÓN DE CASAS DE PEDRA
ALBAÑILERÍA EN XERAL

C/. Portugal, 27 - 3º
27004 LUGO

Tels. 630 133 456
616 904 337

Recuperación do Vello Camiño da Feira

Unha das vías de comunicación que tiveron certa importancia hasta ben entrado o século XX foi o camiño dende Froxán a Quiroga, coñecido tamén como camiño da feira, nome recibido por ser a ruta que xentes e comerciantes sobre todo de gando facían para acudir ás feiras que os días 10 e 27 de cada mes se celebraban en Quiroga, e digo celebraban por que hoxe en día pouco queda daquelas feiras de antano, onde se daban cita gandeiros, tratantes e xentes a vender e mercar con produtos do agro. Na actualidade as feiras de Quiroga limitanse a xuntanza para comer unhas racións de polbo e algunhas tendas ambulantes pola rúa.

Nunha xuntanza da Asociación falou-se deste camiño e da posibilidade de recuperalo, boa parte do trazado hoxe son pistas forestais, abertas sobre o vello camiño, so un tramo o principio se atopa en malas condicións, pode que faga xa 40 anos que non se pasaba dende a Pena do Castro hasta a Curva da Cortiñas onde enlaza coa pista que a finais dos sesenta abriron os veciños de Castro Portela e Froxán para ter acceso en coche.

A finais de agosto xente da Asociación poñíase mans a obra para limpar case que un quilómetro onde apenas se apreciaba o que era o vello camiño, logo de dous días de traballo este quedaba aberto, recuperaba así os aspectos que tivo durante séculos. Logo da limpeza tocaba organizar unha ruta para dun xeito dar vida aínda que sexa por unha sola xornada a este histórico camiño; e que mellor que preparar a ruta coincidindo cun día de feira, así se fixo, o día 10 de setembro era sábado e coincidía coa feira o que lle daba un atractivo máis o paseo. Había que percorrer os 15 quilómetros que separan os dous lugares e sería bo chegar a Vila a unha hora prudente para comer o polbo. Fíxanse as 09:00 horas para tomar a saída dende a fonte de Froxán e alí danse cita non so membros da Asociación senón xente de varias procedencias que atenderon a convocatoria.

A metade do camiño un coche acercaba un café e aperitivo, diste xeito repoñíamos forzas e máis logo de facer o tramo máis complicado, 6 quilómetros de ascensión, dende este punto a cousa era máis levadeira e máis sabendo que a chegada daríamos boa conta dunhas racións de polbo e uns grolíños de viño. Así foi, a hora prevista entramos en Quiroga os 40 que participamos na marcha. A mesa estaba posta e mentres cortaban nos rabos do cefalópodo facíamos valoración da ruta realizada. Nalgunha das fotos vemos o estado no que se atopaba o treito xa descrito e os participantes no evento.

Rematado o xantar un autobús agardaba para levarnos a Froxán, punto de comezo dunha nova ruta.

URBANO ARZA, S.L.

CONTRATISTA DE OBRAS

MATERIAL DE CONSTRUCCIÓN - MOBLES
FERRETERÍA - BAZAR - ROUPA E CALZADO

Supermercado CLAUDIO

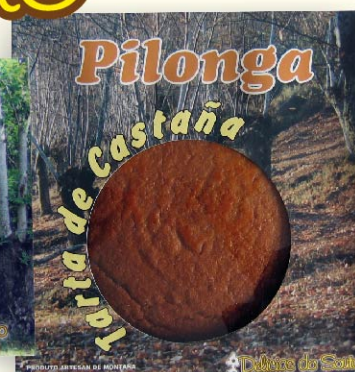

C/ Deputación Nº 41 • 27325 FOLGOSO DO CAUREL (Lugo)
Tfno.: 982 433 026 - Fax: 982 433 055

Delicias do Souto

Doces de castaña

Rúa Nova, s/n • 27325 Folgoso de Caurel
Tlf.: 982 433 026 - Móvil: 629 412 111 • Lugo

Traballar pola erradicación da pobreza nas comunidades máis afectadas, sobre todo co grupo das mulleres, a través da eliminación das estruturas de opresión Norte-Sur e de xénero, ademais de contribuír a unha vida digna para todas as persoas nun exercicio de corresponsabilidade entre Galicia e as sociedades civís do Sur. Estes son os obxectivos de Implicadas no Desenvolvemento, unha organización galega de cooperación ao desenvolvemento fundada en 1998, "independente, aconfesional, apartidaria e comprometida co cambio social no noso país", tal e como sinalan desde a entidade.

Os proxectos de Implicadas no Sur (na actualidade, concretamente, nos distritos támlis de Tiruchy e Salem, na India) nacen da necesidade de traballar man a man coas comunidades beneficiarias, con xustiza e en pé de igualdade, fundamentando as súas intervencións con criterios de sustentabilidade e autoxestión. Estes proxectos responden sempre a necesidades reais identificadas polas propias comunidades, o que as converte en axentes principais do cambio. As iniciativas postas en marcha cos proxectos son perdurables na medida en que están dirixidas a superar os sistemas socioculturais nos que se asentou a pobreza e a desigualdade de xénero.

Pero non só no Sur ten lugar o labor da organización. Implicadas abre portas á participación da cidadanía a través do voluntariado e o apoio a campañas internacionais. Como organización de base voluntaria, Implicadas entende esta acción como un traballo que implica un compromiso ao tempo que unha grande carga de xenerosidade e creatividade. O voluntariado de Implicadas traballa a cotío na planificación e organización de actividades de sensibilización e formación que implican a participación activa da cidadanía na procura dunha maior conciencia crítica da sociedade. Así, Implicadas ven organizando anualmente os xa habituais clubs de lectura,

cursiños de formación, exposicións, charlas, mesas redondas, conferencias, actos de rúa, proxeccións...

Como novo paso no camiño da visibilización da problemáticas e sensibilización da cidadanía, Implicadas lanzou en outubro do 2010 a campaña 1 de 200, co principal obxectivo é fomentar entre a cidadanía galega unha conciencia crítica que se materialice en que polo menos 200 novas persoas se asocien a Implicadas no Desenvolvemento antes do 31 de decembro de 2011, para poder así seguir financiando o proxecto de erradicación do infanticidio feminino en Salem, no que a organización traballa dende o ano 2007.

O infanticidio feminino é unha práctica que consiste en matar ás nenas que acaban de nacer ou ben abortar aos fetos polo mero feito de non ser varóns. Esta práctica, que constitúe unha das expresións máis extremas da desigualdade de xénero, na que se combinan unha visión das mulleres como entes dependentes, a incapacidade de tomar decisións sobre o seu propio corpo e sexualidade e a propagación dunha cultura de culto ao varón, responde a crenzas asentadas nunha consideración das mulleres como seres sen valor dentro da sociedade. Por iso, o programa de actuación do proxecto de erradicación do infanticidio feminino inclúe o seguimento e asesoramento das mulleres embarazadas e das súas familias, así como formación e capacitación, asistencia legal, ou creación de grupos de aforro, entre outros. Durante estes anos, conseguiuase que máis de 900 nenas non perdesen a vida, mellorando ademais as condicións existenciais e de autosuficiencia de máis de 10.000 mulleres.

Cada ano, por cada 1.000 nenos nados, arredor de 200 nenas morren ou deixan de nacer a causa desta práctica. A discriminación impide o desenvolvemento das mulleres a moitos niveis, pero debemos ter claro que isto non só acontece no Sur, se ven é alí onde a discriminación de xénero, a pobreza e as relacións económicas desiguais co Norte agravan as condicións de vida das mulleres e nenas.

A campaña 1 de 200 pretende facer visible a retroalimentación entre o que facemos no Norte e as consecuencias que os nosos actos teñen nos países do Sur. Para iso, ao longo destes meses Implicadas organizou unha serie de actividades específicas. Dende o seu lanzamento, a campaña foi presentada en distintas cidades galegas, sendo a primeira Santiago de Compostela. En todas as presentacións Implicadas

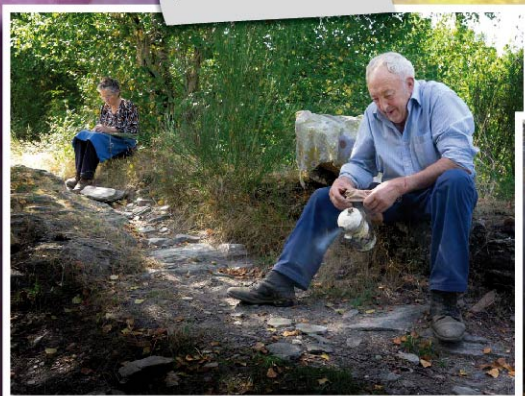
organizou encontros con persoas relevantes no mundo da cultura galega (Luis Tosar, Yolanda Castaño Antón Reixa, Uxía, Celso Parada, Mucha e Nucha...) que amosaron así o seu compromiso cun tema tan importante como o infanticidio feminino e co traballo de Implicadas para a súa erradicación. Tamén o mundo do deporte estivo ao lado de Implicadas ao longo desta campaña, colaborando na difusión desta mensaxe.

A discriminación de xénero, un problema que afecta a mulleres de todo o mundo, é resultado dunha serie de condicionantes históricos e sociais. Son moitas as persoas que loitan en todo o mundo para cambiar as cousas a nivel local, pero tamén a nivel mundial a través de alianzas estratéxicas que nos axuden a respectar as diferenzas e buscar os puntos en común. Por iso, Implicadas no Desenvolvemento pensa que o cambio está nas nosas mans. A correlación entre as decisións e actos do Norte e a súa repercusión no Sur é incuestionable. O obxectivo principal de Implicadas é fomentar unha conciencia crítica en Galicia que nos axude a non ser cómplices nin do patriarcado nin do neocolonialismo. Debemos entender que a responsabilidade do cambio está nas nosas mans.

A Castra do Mel

Florinda E Antonio

A EXTRACI3N DO MEL

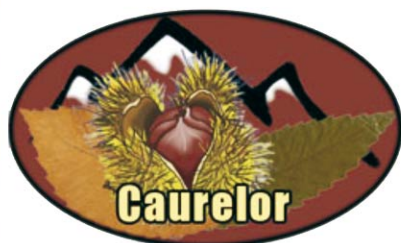
Reproducimos de xeito gr3fico a castra das colmeas para extraer o mel.

As fotografias son obra do fot3grafo

Angel Baltan3s a quen agradecemos a colaboraci3n nesta edici3n de A Candea.

PRODUCTOS ARTESANALES DO CAUREL.

Casta3as en alm3bar

Crema de casta3as

Mermelada de cerezas

Cerezas en alm3bar

Mermelada de moras

Mermelada de ar3ndanos ...

Santa Eufemia, 21.Folgozo de Caurel.

Tlf: 615 598 075 - 675 930 164

www.castanasdocaurel.com

Polo camiño de Ouro, a Rendar

DE RUTA POLAS MINAS ROMANAS DE RENDAR

Fonte do Milagro organizaba para o día 29 de outubro una ruta guiada para visitar as minas romanas de ouro de Rendar e os restos do que foi o antigo pobo, a capela e mesmo campo santo.

A cita e punto de partida sería Froxán, diante da Fonte que da o nome a Asociación; a hora prevista ás 12:00. Logo dun días chuviosos, esa mañá amenceu un ceo limpo e unha temperatura propia para este tipo de actividades o que

animaba a participar no evento. Pouco a pouco e con puntualidade ía chegando a xente; a medida que se achegaba a hora de dar comezo a andaina o número de participantes aumentaba. Os 62 inscritos con antelación convertéronse en case un cento, a xente acudiu a convocatoria aínda que non se fixera gran publicidade, isto vai medrando, cada ruta aumenta, o número de participantes que repite tamén. Saímos atravesando a aldea, descendendo a parte baixa, e aquí collemos o vello

camiño da ponte, agochado entre valados, atopamos coa estrada asfaltada que vai de Froxán a Castro de Portela e dende aí continua, cruzamos o río e seguimos a estrada durante un quilómetros hasta topar co primeiro desvío a man dereita, en dirección ó río, un cartel de madeira na beira indicanos a dirección e o tempo aproximado que leva facer o percorrido. Adentrámonos nun profundo souto coñecido como Souto Vello; unha morea de castiñeiros. Senón todos, si boa parte deles con centos de anos por enriba, un dos soutos emblemáticos da parte baixa do Caurel que na actualidade se atopa en estado de abandono. Seguimos paralelo o río, o camiño pasa por enriba dunha rocha e a caída dende aquí hasta o río en vertical e de uns cen metros o lugar coñecese coma Pena do Xibre. Seguimos oíndo e vendo a corrente de auga debaixo de nos, en constante compañía, atravesamos o Souto de Penachousa e vemos fronte a nos unha xigantesca rocha que ascende dende a marxe dereita do río formando unha parede inaccesible, os pés da rocha auga do Lor pasa mainiña, case nin se escoita o lugar é coñecido por O Reconco, seguimos, e ámbolos lados do camiño ollamos unhas construcións: cabanas e sequeiros, algunha reconvertida en vivenda de fin de semana ou vacacións, estamos en Portela, o grupo de camiñantes

Turismo

CASAS

Rural

CARLOS - COMERCIANTE - DOSINDA

6 HABITACIONES
SALON

APARTAMENTO 4 PLAZAS
COCINA

CASA COMPLETA
3 HABITACIONES

Vilamor do Caurel (Lugo)

Información e reserva: Tfno 982 155 618

chegaba estirado e neste lugar pare o sitio idóneo para reagruparse e máis cando aquí existe unha bifurcación que pode conducir o engano, de momento un cartel nos indica cal é o camiño nas dúas direccións. Seguimos cara Rendar acompañando o Lor no seu ruxir, logo de pasar por un camiño estreito entre muros de pedra que protexen os prados atopamos de novo un souto, no río aínda ollamos os restos da presa de Abeado que daba rega as praderías da outra marxe, de seguido da presa o Lor bifúrcase formando unha illa cuberta de vexetación e continuando o camiño uns poucos metros máis abaixo na marxe pola que camiñamos outra represa que no seu día serviu para levar a auga para regar a Veiga de Regueirapena.

O grupo de camiñantes volve estirarse, continuamos e atopamos entre o río e o camiño unha construción que no seu día foi un sequeiro e fai uns anos se reconvertido nunha casa cun fermoso entorno, continuamos, o pouco cruzamos o regato de Redeiras, a marcha continúa, ascendemos un pouco e chegamos o primeiro dos vales escavados polos romanos fai xa case 2.000 anos na busca de ouro, o lugar leva o nome de Medo Pequeno e pode apreciarse perfectamente o discorrer da mina en sentido Sur – Norte, o volume de terra movida é importante, para poder remover a terra e así deixar as pedriñas de ouro a vista estes recorrían a técnica denominada Ruína Montium que consistía en facer uns túneles na montaña e logo soltar unha cantidade importante de auga previamente remansada que faría rebentar a terra e arrastrar toneladas de material en cada solta. Cruzamos o val e ascendemos hasta o poboado de sequeiros, un conxunto de construcións xa nun estado

ruinoso e que hasta a metade do século pasado estiveron a pleno rendemento durante o outono. Aquí foi o lugar escollido para repoñer algo de forzas e tomar un aperitivo e o mesmo tempo falar un pouco do entorno no que nos atopamos.

Continua a marcha, atravesamos por unha zona cha que os veciños coñecen como A Campa de Rendar, non o apreciamos pola moita vexetación existente pero imos camiñando preto do corte da segunda mina e a máis extensa, esta discorre en dirección suroeste-noreste, continuamos rodeando a mina hasta chegar o lugar dos Liñares aquí o sendeiro fai un xiro para entrar na Mina ou Medo Grande, descendemos uns metros e atopamos o cruce indicado con un cartel que nos sinala que a esquerda e ascendendo imos ás ruínas do que foi o antigo poboado e a dereita lévanos polo

fondo do val hasta o poboado dos sequeiros onde facía un anaco fixemos parada para tomar o tentempié. Nos ascendemos hasta unha pequena planicie, camiñamos uns metros e topamos cos restos do que foi o cementerio, pódese ollar unha tumba que foi escavada por algún curioso ou buscador de ouro; hasta non fai moito podían apreciarse unhas seis ou sete tumbas, hoxe a maleza tapa nelas. Continuamos e o pouco temos a vista as primeiras paredes do que foi o poboado ou vello pobo de Rendar, arredor del, unha chea de lendas, dise que aquí tivo as orixes o actual pobo de Castro de Portela, non hai proba que acredite que isto sexa certo, tamén se conta que hasta primeiros do século XX na capela se oficiaba misa e os veciños de Castro de Portela acudían aquí os oficios. Según os veciños unha das construcións que se poden ollar era a hermita. O poboado apreciase perfectamente no alto dun montículo, por

ACAMPAMENTO O CAUREL

CAMPING - BUNGALOWS

ESPERANTE -SEOANE

RESERVAS:

Viajes QUIMATURS - LUGO

Teléfono 982 284 141

Tfno.: Camping: 982 433 101

www.acampamentocaurel.com

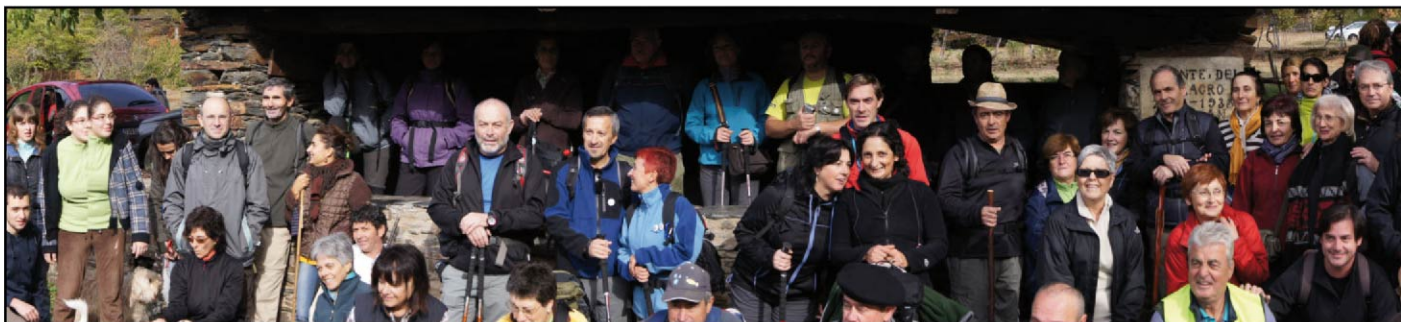
un lado protexido por unha rocha e por outro por muros de gran altura que se poden apreciar perfectamente e facían que o aceso fose case imposible. Logo de explicar os asistentes un pouco da realidade e da lenda volvemos polo sendeiro hasta o cruce que nos indica o camiño a seguir para chegar os sequeiros, adentrámonos no máis profundo da mina, a ámbolos lados podemos ollar o corte feito na montaña, si mantemos a atención tamén nos daremos conta do silencio que se vive no val, logo de camiñar uns 200 metros pola mina tomamos o sendeiro que parte polo lateral e ascendemos hasta deixar a mina atrás e volver a ver os sequeiros dende outra perspectiva e así enlazar co camiño que nos trouxo hasta aquí. Volvemos polo mesmo hasta chegar a Portela onde o cartel nos indica o camiño a seguir para chegar a Castro de Portela, aquí da comezo o ascenso, miramos cara enriba e vemos as construcións de Castro de Portela e o mesmo tempo imaxinamos o que nos queda para chegar hasta alá, subimos por un val que leva o nome de Val da Nogueira, atopamos un novo sequeiro reconvertido en vivenda, este si que se atopa habitado todo o ano, unha familia fai vida aquí de xeito regular, seguimos o ascenso, saímos do soute

ollamos o val do Lor con unha paisaxe impresionante, o fondo avistase Rendar. Dende aquí vaise facendo unha selección dos camiñantes a ascensión leva a estirar cada vez máis o grupo, uns xa na aldea e outros dando comezo a subida; atravesamos Castro de Portela e aproveitamos para votar un grolíño na fonte, chegamos a estrada asfaltada en dirección a Froxán e aquí collemos o vello camiño que unía Castro de Portela e Froxán, o lado da estrada, a capela de Santiago Apostol, patrón do lugar. Continuamos polo vello camiño, baixo de nos o Souto Vello que atravesamos na ida e xa saíndo dos castiñeiros chegamos a Pena do Castro, onde a panorámica que se pode ollar dende aquí é impresionante, O Caurel Baixo á vista. Deste lugar pódese falar moito por aquí pasaba o vello camiño da feira, o que levou a moitos caureláns a emigración. A Pena do Castro foi lugar de tristes recordos para moitos, dende aquí ollábase a última imaxe da nai terriña pero tamén era lugar de lecer para os que retornaban, o chegar aquí de regreso decíase que recuperaban as bágoas perdidas na ida.

Os camiñantes empezamos o forte descenso por un camiño esquecido dende

fai moitos anos e que agora se recuperou para que por el circulen os afeccionados o sendeirismo. Chegamos a ponte, atravesamos o río e xusto o chegar marxe dereita parte un sendeiro cerquiña da auga, un camiño usado normalmente polos pescadores na temporada de pesca, seguimos a carón do Lor e atopamos unha construción case derruída, pola forma xa nos decatamos que foi o muíño, dentro poden ollarse as moas de pedra, este estivo en funcionamento hasta os anos 80 e foi compartido polos veciños de Froxán e Castro de Portela que se repartía en quendas.

Dende aquí queda afrontar o último tramo, o máis complicado, un forte ascenso nos leva hasta Froxán, imos subindo a marxe do regato sen auga que separa Froxán en dous barrios, voltamos o camiño que tomamos pola mañá nos seus primeiros metros e entramos na aldea onde nos espera un magosto acompañado dun caldiño de verzas. A ruta rematou, e a xornada está a punto, a comitiva da conta das castañas asadas e o caldiño quente, preguntando cando e cal será a próxima ruta que organice FONTE do MILAGRO.

COMPRA - VENDA - ALUGUER
De Casas, Pisos, Fincas etc...

Avda. Coruña, 156-Baixo 27003 Lugo
Tlf./Fax 982 813 827
inmobiliarialucense@inmobiliarialucense.com

II XUNTANZA

DE ARTESANS NA SERRA DO CAUREL

A boa acollida que tivo a xuntanza de artesáns que se celebrou o ano pasado en Vilamor, animou ós organizadores a dar continuidade ó evento e así, celebrouse a 2ª edición o pasado mes de xuño. As rúas da aldea vianse transformadas, o rebulir de xente algúns chegados o día anterior isto era o presaxio dunha xornada animada. Os artistas non fallaron, foron chegando dende varios puntos do Caurel e de fora do concello.

Podíase apreciar unha variedade de traballos artesanais importante, artistas traballando o coiro, a pedra o metal, a lá o liño, a cestería e unha chea de variantes artísticas. Tampouco fallaron os produtos alimenticios feitos de xeito tradicional.

A xuntanza fai que algúns artesáns do lugar recuperen aínda que so sexa por un día a labor que fixeron durante moitos anos e ó mesmo tempo amosen os asistentes as técnicas ancestrais usadas na lá, o liño e outros materiais. Moitos dos asistentes como público ou mesmo artistas ollaban por primeira vez certos traballos ou manualidades pouco coñecidas máis aló da serra do Caurel.

Mari Carmén Álvarez Blanco como artista do lugar e membro do Colectivo Fonte do Milagro é a persoa encargada de coordinar o evento que vendo o camiño que está a coller pode converterse nun referente na recuperación da rica artesanía do lugar axudada polos artistas que chegan de fora ensinando outras técnicas.

A reunión queda fixada para próximas edicións na data do primeiro sábado do mes de xuño.

A Asociación Cultural FONTE do MILAGRO desexalles:

**Bo Nadal
e Aninovo**

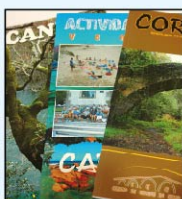
grafinco
diseño impresión

SOLUCIONES
•Calidade •Rapidez
•Servizo •Compromiso

Catálogos publicitarios
Papelería corporativa
Libros
Revistas
Carteis

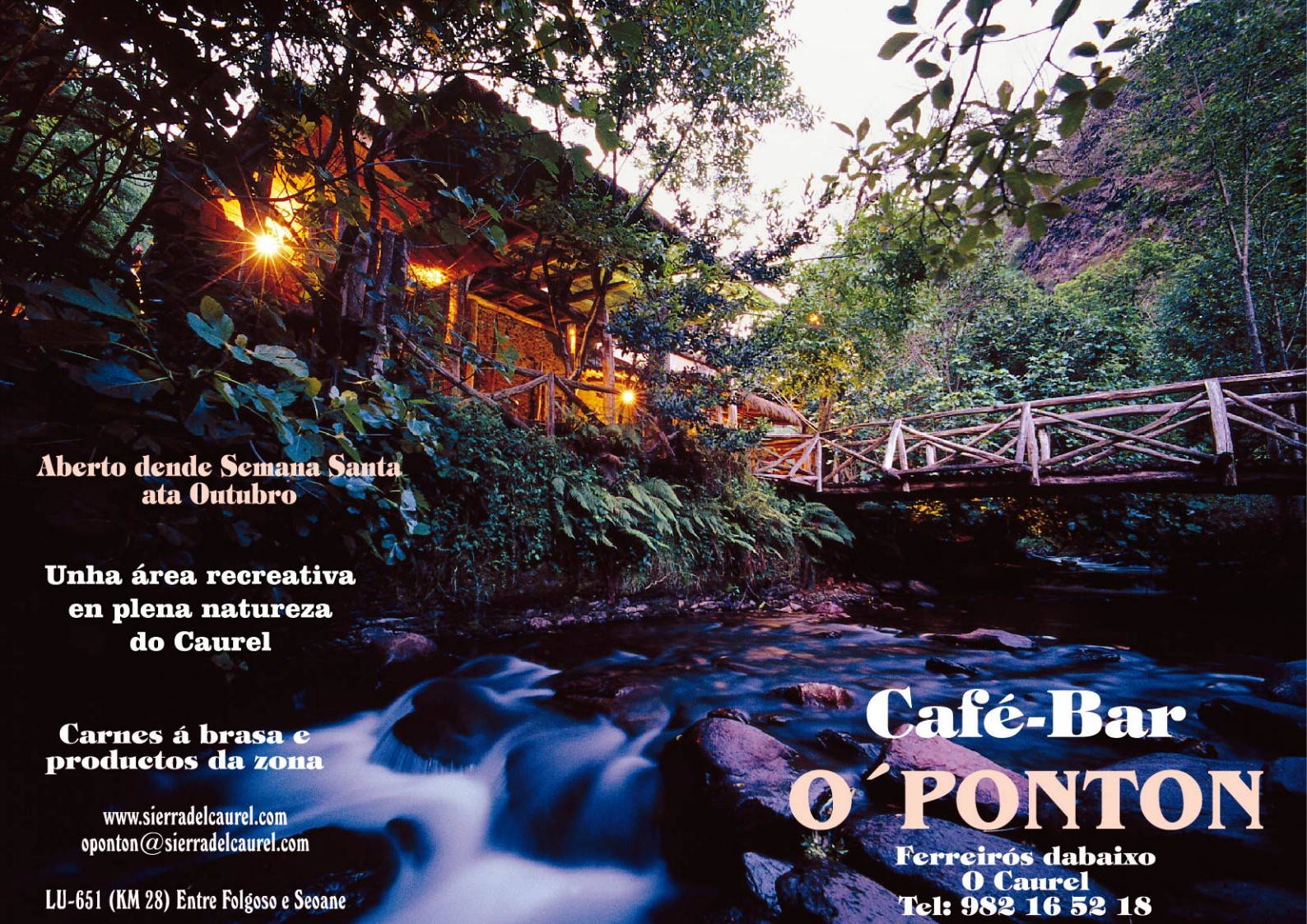
Calendarios
Expositores
Folletos
Carpetas
Rotulación...

Síguenos en

28 Números, deseñando e imprimindo **A Candea**

Rúa da Luz, 4 (Campus Universitario) • 27002 Lugo • T. 982 284 421 - F. 982 284 758
grafinco@grafinco.es

**Aberto dende Semana Santa
ata Outubro**

**Unha área recreativa
en plena natureza
do Caurel**

**Carnes á brasa e
productos da zona**

www.sierradelcaurel.com
oponton@sierradelcaurel.com

LU-651 (KM 28) Entre Folgoso e Seoane

**Café-Bar
O'PONTON**

**Ferreirós dabaixo
O Caurel
Tel: 982 16 52 18**

**CAIXA RURAL
GALEGA**

Si desexas formar parte deste COLECTIVO, participar nas ACTIVIDADES que organiza, recibir a REVISTA no teu enderezo, etc.:
Asociación "FONTE do MILAGRO" Froxán, s/n 27325 O CAUREL - Lugo
A Candeia tamen en: www.galiciadigital.com